บทนำ
ประวัติศาสตร์กับวัฒนธรรม

พัฒนพงศ์ ประคัลภ์พงศ์*

1

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จะเปิดหลักสูตรประวัติศาสตร์ศึกษา ระดับปริญญาโท ในปีการศึกษา 2547 ด้วยความตระหนักว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน มีความก้าวหน้า และมีความหลากหลายในทุกด้าน นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์ต้องเป็นประโยชน์กับสังคม การขยายโอกาสในการศึกษาประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งจำเป็น

หลักสูตรประวัติศาสตร์ศึกษา ประกอบด้วยพื้นที่ในการศึกษา 5 ภูมิภาค ได้แก่ ไทย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และยุโรป ผู้ศึกษาสามารถเลือกศึกษาในกรอบชุดวิชาที่สนใจ หลักสูตรนี้ยังมีชุดวิชาสำหรับครูอาจารย์เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งครูอาจารย์สามารถบูรณาการอาชีพการศึกษาและท้องถิ่นได้ เพราะครูอาจารย์สามารถเลือกศึกษาหัวเรื่องที่สนใจในระดับท้องถิ่น หลักสูตรนี้ ยังเปิดโอกาสให้เลือกศึกษาแผน ก (ทำวิทยานิพนธ์) และแผน ข (ไม่ต้องทำวิทยานิพนธ์ แต่มีกิจกรรมการศึกษาเอกเทศ ที่เอื้อต่อการสร้างทักษะในการเขียน)

หลักสูตรประวัติศาสตร์ศึกษา ยอมรับในความหลากหลายของการ

*อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เขียนประวัติศาสตร์ เพราะเชื่อว่าการเขียนประวัติศาสตร์ เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ มุ่งเน้นค้นหาความเป็นจริงและความจริงเกี่ยวกับเรื่องราวของมนุษย์ในอดีต โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยที่เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นการสืบค้นอย่างวิพากษ์ และสมเหตุสมผล ผู้ศึกษาในหลักสูตรนี้ สามารถเลือกวิธีศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดหรือวิธีศึกษาตามแนวทางของสำนักคิดใดก็ได้ ถ้าเห็นว่ามีความเหมาะสม ตั้งแต่แนวคิดของลัทธิประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิยม (historicism) จนถึงแนวคิดของนักคิดหลังยุคสมัยใหม่ (postmodernism) หลักสูตรนี้ ยังเปิดโอกาสให้มีการศึกษาในเชิงสหวิทยาการได้ด้วย เพราะการเข้าใจ การรับรู้และการอธิบายความจริงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ต้องมีบริบทที่สมเหตุสมผล เหตุการณ์ต่าง ๆ มิได้หล่นมาจากอวกาศ แต่เกิดในกระแสประวัติศาสตร์ของมนุษย์บนผิวโลก แม้นักคิดหลังยุคสมัยใหม่จะวิจารณ์เปรียบเทียบประวัติศาสตร์นิพนธ์สมัยใหม่ว่าเป็นกัลลิเวอร์ ที่มีพันธนาการด้วยอุดมการณ์ต่าง ๆ (อยู่ในกรอบวาทกรรมหรือชุดความคิด) ที่จำเป็นต้องรื้อถอน แต่ภาควิชาประวัติศาสตร์ยังเชื่อมั่นว่า การศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ยังเป็นวิชาเดียวที่เป็นปราการหลักลงไปศึกษาอดีต แนวคิดหลังยุคสมัยใหม่ก็เป็นเพียงกรอบวาทกรรมหนึ่งในการศึกษาและสร้างความจริงทางประวัติศาสตร์ขึ้นมา

หลักสูตรประวัติศาสตร์ศึกษา ยอมรับและเปิดโอกาสให้มีการศึกษาวิจัยแนวสหวิทยาการดังกล่าวแล้ว แต่เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์จำต้องเน้นวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นหลัก ทำให้แนวการศึกษาเชิงสหวิทยาการ เป็นทั้งลักษณะการสัมพันธ์เชื่อมโยงและบูรณาการกับวิชาการหรือความรู้ด้านอื่น ๆ ที่เป็นบริบทในการเข้าใจเหตุการณ์ เช่น งานเขียนของเฮโรโดตัส ได้เชื่อมโยงการศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับวัฒนธรรม เป็นต้น จนได้ชื่อว่าเป็นบิดาของมานุษยวิทยาด้วยเช่นกัน ผู้เขียนจะกล่าวถึงแนวทางความสัมพันธ์เชื่อมโยงและการบูรณาการระหว่างประวัติศาสตร์กับวัฒนธรรมในตอนต่อไป แต่จะไม่เน้นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ซึ่งจะนำเสนอในโอกาสอื่นต่อไป

2

ข้อเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กับวัฒนธรรมที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นเพียงการสำรวจแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงสหวิทยาการโดยสังเขป เนื่องด้วยมีพื้นที่จำกัด

การศึกษาประวัติศาสตร์ มีฐานรากจากวัฒนธรรม อย่างน้อยก็มีพื้นฐานจากวัฒนธรรมทางภาษา การรับรู้อดีตผ่านการเข้าใจวัฒนธรรม เป็นแบบฉบับแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เริ่มแรกทั้งในโลกตะวันตกและตะวันออก ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความจริงทางประวัติศาสตร์และการเข้าใจวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ เพียงการอ้างอิงหรือโยงลักษณะทางวัฒนธรรมให้เข้ากับการอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง นักประวัติศาสตร์อาจเรียกความเข้าใจพื้นฐานวัฒนธรรมว่า ภูมิหลัง บริบท โครงสร้าง พื้นฐานการผลิต ชุดความคิดหรือวาทกรรม เป็นต้น วัฒนธรรมที่กล่าวถึงในที่นี้เป็นคำรวม หมายถึงความเจริญหรือคุณค่าด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุธรรมและนามธรรม นักประวัติศาสตร์อาจจะอ้างอิงทฤษฎีหรือแนวคิดด้านวัฒนธรรมจากสาขาวิชาอื่น ๆ มาเป็นกรอบอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ถ้าไม่มีกรอบความคิดและทฤษฎีใด ๆ เพียงได้มีการอธิบายเชื่อมโยง ก็สร้างคุณค่าให้กับการศึกษามากแล้ว ส่วนการศึกษาเชิงสหวิทยาการแบบบูรณาการอาจทำให้แนวคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์เปลี่ยนไปบ้าง ดังจะได้เห็นในลำดับถัดไป

แนวทางความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาประวัติศาสตร์กับวัฒนธรรม แนวทางแรก ได้แก่การศึกษาประวัติศาสตร์ของซือหม่าเจี้ยน เฮโรโดตัส และอิบนิฆาลดูน (Ibn Khaldûn) นักประวัติศาสตร์ทั้งสามท่านนี้มีแรงจูงใจจากการฟื้นฟูวัฒนธรรมลัทธิขงจื่อในราชวงศ์ฮั่นของจีน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างนครรัฐกรีกในไอโอเนีย (เอเชียไมเนอร์) กับการขยายอิทธิพลของเปอร์เซีย และการแผ่ขยายอิสลาม ในอียิปต์ แอฟริกาตอนเหนือ และคาบสมุทรไอบีเรีย นักประวัติศาสตร์ทั้งสามท่านมีแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ไต่สวนหาความจริงจากเอกสาร พยานบุคคล

ตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุ เดินทางไปเยี่ยมชมพื้นที่ต่าง ๆ และเล่าเรื่องด้วยภาษาที่มีชีวิตชีวา ทั้งสามท่านเข้าใจและใช้วัฒนธรรมในการอธิบายค่านิยมและความนึกคิดของกลุ่มคนต่าง ๆ นอกจากนี้ ทั้งสามท่านยังได้เสนอปรัชญาประวัติศาสตร์ขึ้นมาจากการศึกษาด้วย เช่น ซือหม่าเจี้ยนได้เสนอแนวคิดเรื่องวัฏจักรราชวงศ์ เป็นต้น แม้ว่างานศึกษาของทั้งสามท่านยังไม่มีหลักการวิพากษ์หลักฐานเหมือนปัจจุบัน และได้รับอิทธิพลจากความเชื่อและศาสนาอยู่ แต่นักคิดหลังยุคสมัยใหม่มองว่าเป็นแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ที่พึงประสงค์

นักประวัติศาสตร์ร่วมกับนักโบราณคดีในการศึกษาประวัติศาสตร์มาเป็นเวลานาน ทั้งนี้เพราะประวัติศาสตร์และโบราณคดีมีจุดอ่อนร่วมกันคือหลักฐานไม่สมบูรณ์ การศึกษาประวัติศาสตร์อียิปต์โบราณ มีความก้าวหน้าและก้าวสู่ยุคประวัติศาสตร์อย่างสมบูรณ์ เพราะนักอ่านจารึกโบราณสามารถอ่านจารึกอักษรภาพได้ ซากโบราณคดีและจารึกช่วยให้รู้ถึงวัฒนธรรมและความเจริญด้านต่าง ๆ ของอียิปต์ คำบอกเล่าของเฮโรโดตัสเกี่ยวกับอียิปต์ช่วยให้มีชีวิตชีวาเหมือนกับกำลังเดินอยู่ใน Memphis โบราณคดีให้ข้อมูลด้านวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมวัตถุ (material culture) ขณะที่ประวัติศาสตร์ให้ข้อมูลจากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร นักโบราณคดีมีข้อมูลจากวัฒนธรรมทางวัตถุเกี่ยวกับอารยธรรมฮารัปปาในลุ่มแม่น้ำสินธุมากมายนับแต่ค้นพบครั้งแรกในปีค.ศ. 1875 แต่อารยธรรมฮารัปปายังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ (protohistory) เพราะยังไม่สามารถอ่านภาพสัญลักษณ์บนตรา (seals) ที่พบได้ ในบางกรณีที่ไม่มีหลักฐานประวัติศาสตร์ แต่นักโบราณคดีสามารถใช้หลักฐานโบราณคดีเขียนประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (culture history) ขึ้นมาได้ เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์เกาะริวกิว ซึ่งอยู่ระหว่างเกาะไต้หวันกับเกาะกิวชิวของญี่ปุ่น Richard J. Pearson ได้วิจัยทางโบราณคดีเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของริวกิวในช่วงที่หลักฐานประวัติศาสตร์ขาดหายไป Pearson ได้เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ในญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับวัตถุที่ค้นพบในริวกิว ควบคู่กับการวิจัยในห้องสมุด เขาได้สังเคราะห์ข้อมูลทางโบราณคดีจากริวกิวในลักษณะการจัดลำดับเหตุการณ์ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมริวกิวกับวัฒนธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ โดยรอบ จนเสนอเป็นประวัติศาสตร์

วัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น การศึกษาเชิงสหวิทยาการระหว่างประวัติศาสตร์และโบราณคดีจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กับวัฒนธรรมขยายวงออกไปอย่างต่อเนื่อง

วัฒนธรรมเป็นจุดนัดพบระหว่างนักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ได้รับประโยชน์จากวิชามานุษยวิทยาในหลายด้าน เช่น ความรู้เรื่องชาติพันธ์ของมนุษย์ วัฒนธรรม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม รูปแบบทางการเกษตร ตลอดจนวิธีการศึกษาวิจัยบางด้าน เป็นต้น แม้นักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยาพยายามจะร่วมมือกัน แต่นักประวัติศาสตร์ยังมีความแตกต่างจากนักมานุษยวิทยาในหลายด้าน เช่น การวิจัยทางประวัติศาสตร์มีพื้นฐานจากการสืบหาข้อมูล ขณะที่การวิจัยทางมานุษยวิทยามีพื้นฐานจากการสร้างข้อมูลเป็นต้น อย่างไรก็ดี ทั้งนักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยาต่างมีเป้าหมายที่จะเข้าใจมนุษย์ กิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ และสังคมมนุษย์เหมือนกัน นักประวัติศาสตร์สำนัก Annales ได้พยายามบูรณาการแนวคิดของนักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยา และได้เสนอแนวคิดว่า ประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์สาขาอื่นมีเป้าหมายร่วมกันคือศึกษาเรื่องมนุษย์ ฉะนั้น มนุษย์จึงเป็นศูนย์กลางในการศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่ง สามารถบูรณาการแนวคิด วิธีการและความรู้กับสังคมศาสตร์สาขาอื่น ๆ ได้ วิชาประวัติศาสตร์จึงเป็นสังคมศาสตร์ทางประวัติศาสตร์ (historical social science) โดยเน้นศึกษาวิถีชีวิตที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (material life) เป็นการกระตุ้นการขยายการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

Lucien Febvre แห่งสำนัก Annales ได้เสนอแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์มนุษย์กับประวัติศาสตร์ในหนังสือ *A Geographical Introduction to History* ซึ่ง Febvre ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของพื้นที่หรือภูมิภาคตามธรรมชาติ ที่เป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์กับมนุษย์ วิถีชีวิตและวัฒน่ธรรมของมนุษย์แตกต่างกันไปตามพื้นที่ธรรมชาติที่มนุษย์ตั้งหลักแหล่งและดำรงชีพอยู่ เช่น ทุ่งหญ้า ทะเลทราย เส้นทางการติดต่อ ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบสูง ชายฝั่ง เกาะ เป็นต้น

ลัทธิมาร์กซ์ก็มีบทบาทสำคัญในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัฒน-

ธรรมกับวิถีผลิตของสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม ความคิดด้านต่าง ๆ ของสังคมเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบทางสังคม (social formation) แม้มาร์กซ์จะเน้นศึกษาสังคมทุนนิยม แต่ก็ได้ชี้ให้เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จากพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงวิถีผลิตตั้งแต่สังคมบรรพกาลผ่านมาสู่สังคมทาส สังคมศักดินา จนมาถึงสังคมทุนนิยม และจะพัฒนาต่อไปเป็นสังคมคอมมิวนิสต์ การพัฒนาดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างหรือรูปแบบสังคมดังกล่าวแล้ว วัฒนธรรมก็เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของวิถีผลิตในแต่ละช่วงเช่นกัน มาร์กซ์ได้กล่าวไว้ในคำแถลงของพรรคคอมมิวนิสต์ว่า ชนชั้นนายทุนไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากการปฏิวัติปัจจัยการผลิต ผลตามมาคือการปฏิวัติความสัมพันธ์ทางการผลิต และในที่สุด เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตในยุคทุนนิยมเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และได้เปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์ระดับสากล ลักษณะเฉพาะของชาติค่อยสูญหายไป วรรณกรรมของโลกจะปรากฏขึ้นแทนที่วรรณกรรมของชาติและท้องถิ่น การปรับปรุงปัจจัยการผลิตและการคมนาคมทำให้ชนชั้นนายทุนลากดึงทุกชาติแม้คนป่าเถื่อนเข้าสู่กระแสอารยธรรม บังคับให้ทุกชาติปรับเปลี่ยนไปสู่วิธีผลิตแบบทุนนิยม และกดดันให้ชาติเหล่านั้นยอมรับสิ่งที่เรียกว่าอารยธรรม (หน้า 28-31) ฉะนั้นลัทธิมาร์กซ์จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ศึกษาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและกิจกรรมด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาอาจจะอ้างอิงหรือไม่อ้างก็ได้ เช่นกรณีที่ไม่อ้างได้แก่งานของ R.H. Tawney เรื่อง *Religion and the Rise of Capitalism* เป็นต้น

ยังมีแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์กับวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสาขาวิชาและแนวคิดทางทฤษฎีอื่น ๆ อีกหลายด้านที่จะไม่พูดถึงในที่นี้ เช่น ภาษาศาสตร์ ปรัชญา สังคมวิทยา เป็นต้น แต่ที่ได้สำรวจอย่างสังเขปข้างต้นนั้น สามารถชี้ให้เห็นได้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ในเชิงสหวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่าง ๆ ด้านวัฒนธรรม สามารถขยายการรับรู้และเข้าใจความจริงและความเป็นจริงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ต่อไปนี้จะเป็นตัวอย่างการศึกษาประวัติ-ศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม

3

บทความที่ปรากฏในวารสารต่อไปนี้ จะชี้ให้เห็นถึงบทบาท ปัญหา และความสำคัญของวัฒนธรรมในการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัฐมลายูโดยเฉพาะไทรบุรีเป็นปัญหาขัดแย้งกระด้างกระเดื่องที่รุนแรงจนสยามต้องส่งทหารไปปราบในปี ค.ศ. 1821 ดร.ชุลีพรได้ใช้แนวศึกษาสองด้านในการเข้าใจปัญหาความสัมพันธ์ แนวทางแรก ดร.ชุลีพรมองไปที่ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะที่ตั้งของไทรบุรี "เป็นทางผ่านและจุดผสมผสานทางวัฒนธรรม" ไทรบุรีเคยเป็นส่วนหนึ่งของสมาพันธรัฐการค้าและกลุ่มวัฒนธรรมศรีวิชัย เมื่อเปลี่ยนมานับถืออิสลาม ดร.ชุลีพรสื่อให้เห็นว่าไทรบุรีก็เป็นส่วนหนึ่งของสมาพันธรัฐการค้าและ "ชุมชนมลายู-มุสลิม" (กลุ่มวัฒนธรรมอิสลาม) โดยมีมะละกาเป็นศูนย์กลางตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 ขณะที่พม่าและสยามพยายามขยายอำนาจลงทางใต้ อีกแนวทางหนึ่ง ดร.ชุลีพรใช้อย่างที่ O.W. Wolters เรียกว่า textual study ในการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นคือ *ฮิกายัต มะรง มหาวงศ์* Wolters ได้อธิบายว่า textual study หมายถึงการศึกษาการใช้ภาษา และเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของจิตใจ เมื่อจิตใจเกี่ยวข้องในการผลิตวรรณกรรม (Wolters 1999: 69) ดร.ชุลีพรกล่าวว่า "ความสำคัญของ*ฮิกายัต มะรง มหาวงศ์*ในการศึกษาประวัติศาสตร์ จึงอยู่ที่การศึกษาภาระหน้าที่ของต้นฉบับ ซึ่งเป็นหน้าที่ทางวัฒนธรรมมากกว่าภาระหน้าที่ด้านประวัติศาสตร์และการเมือง"

ผลจากการศึกษาตามแนวทางทั้งสอง ดร.ชุลีพรสรุปว่าความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับไทรบุรี เป็นความสัมพันธ์ "บนพื้นฐานวัฒนธรรมที่คนมลายูเข้าใจและยอมรับได้ เช่น ความเป็นเครือญาติ การให้ความรู้สึกที่ดีว่าไทรบุรีเกิดก่อนสยาม การอุปถัมภ์ค้ำจุนระหว่างผู้ใหญ่...ต่อผู้น้อย... การตอบแทนของผู้น้อยต่อผู้ใหญ่ (ดอกไม้เงิน-ทอง) และการยอมรับคำแนะนำด้านการเมืองการปกครองจากสยาม แนวความคิดเหล่านี้เป็นพื้นฐานวัฒนธรรมและการอธิบายความสัมพันธ์ในสังคมที่ไม่ใช่แต่คนมลายูเท่านั้นจะเข้าใจ คนพื้นเมืองในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ทั่วไปก็เข้าใจด้วย" ในส่วนของความขัดแย้งระหว่างสยามกับไทรบุรี ดร.ชุลีพรเสนอว่าอาจเกิดจากสามสาเหตุคือ ไม่พอใจที่ต้องเกณฑ์ทหารไปช่วยสยาม ไม่พอใจที่ต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และการหันไปพึ่งอังกฤษ *ตำนานเมืองไทรบุรี(ฮิกายัต มะรง มหาวงศ์)* ช่วยลดความตึงเครียดจากสาเหตุเหล่านั้น ส่วนที่ดร.ชุลีพร"ลองคาดเดา"ว่าตำนานดอกไม้เงิน-ทองใน*ฮิกายัต มะรง มหาวงศ์* สร้างขึ้นช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพื่ออ้างต่ออังกฤษนั้นที่จริงแล้ว พฤติกรรมการกระด้างกระเดื่องที่เกิดขึ้น อาจเป็นพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของชนชาติมลายูเรื่อง Amok ที่ถือเป็นเกียรติยศที่ต้องแก้แค้นเมื่อได้รับการดูถูกเหยียดหยาม โดยการใช้กริชแทงอย่างเปิดเผยหรือไม่ก็เป็นการลอบสังหาร (Karim 1990: 98) แนวคิดดังกล่าว เป็น "...กรอบความคิดทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในงาน.. และวิธีการอันแยบยลที่คนในอดีตเผชิญกับการปะทะประสานวัฒนธรรม" ดร.ชุลีพรได้กล่าวเป็นประโยคสุดท้ายว่า "การหาความหมายของถ้อยคำและเรื่องราวจึงขึ้นอยู่กับการทำความเข้าใจพื้นฐานวัฒนธรรมที่สร้างสิ่งนั้นขึ้น ซึ่งย่อมจะถูกจำกัดโดยพื้นฐานวัฒนธรรมและมิติแห่งกาลเวลาของผู้อ่านด้วย" คิดว่าดร.ชุลีพรได้ข้อสรุปจากการศึกษาสองแนวทางดังกล่าวข้างต้น

งานของดร.ชุลีพรช่วยให้เข้าใจความเป็นจริง 2 ด้าน ได้แก่ ท้องถิ่นมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชน และท้องถิ่นสัมพันธ์กับศูนย์กลางอำนาจบนพื้นฐานการเข้าใจวัฒนธรรมในภูมิภาคร่วมกัน งานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ยงยุทธและอาจารย์พวงทิพย์จะช่วยอธิบายข้อเท็จจริงทั้งสองด้านดังกล่าวได้ชัดเจนขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยงยุทธได้อธิบายถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนวใหม่ว่าเป็นการ "...ศึกษาวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเอาชีวิตของชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของการศึกษา" ท้องถิ่นเป็นหน่วยขอบเขต ประกอบด้วยความสัมพันธ์สามระดับ คือ หมู่บ้าน ชุมชน และเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น วิถีผลิตวัฒนธรรม ประเพณี และเอกลักษณ์ มีที่มาจากหน่วยเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น ถึงแม้ว่าการศึกษาเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นเป็นการศึกษาอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ .แต่เครือข่ายชุมชนท้องถิ่นก็เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติด้วย ความสัมพันธ์

ระหว่างท้องถิ่นกับศูนย์กลางอำนาจจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพราะมีวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกัน เช่น ชาติ เป็นต้น ชาติมีองค์ประกอบจากท้องถิ่นที่หลากหลาย ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับศูนย์กลางอำนาจหรือท้องถิ่นอื่น ๆ มีพื้นฐานจากความเข้าใจร่วมกัน "ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดเอาไว้แล้วโดยกรอบประวัติ-ศาสตร์ชาติ"

อาจารย์พวงทิพย์ได้ศึกษาการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ควบคู่กับการสถาปนา"วงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา"ขึ้นมา แรงผลักดันในการขยายอิทธิพลของกองทัพญี่ปุ่นได้แก่ปัจจัยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ(ทุนนิยม)ที่ต้องการตลาด วัตถุดิบ และการขยายการลงทุน ด้วยญี่ปุ่นเป็นชาติที่มีพัฒนาการทุนนิยมตามแบบตะวันตกชาติเดียวในเอเชีย ญี่ปุ่นจึงมีพัฒนาการด้านสังคม-วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งอาจารย์พวงทิพย์เน้นที่แนวคิดสองด้าน ได้แก่ ความศรัทธาในองค์จักรพรรดิและความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ แนวคิดด้านหนึ่งเป็นพลังผลักดันไปสู่กระแสสำนึกในลัทธิทหารของญี่ปุ่น อีกแนวความคิดหนึ่งคือความภูมิใจในความสูงส่งทางวัฒนธรรมของสังคมญี่ปุ่น ความคิดทั้งสองมีผลต่อการขยายตัวของกองทัพญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ "ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่มองชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งถูกปกครองโดยอาณานิคมตะวันตกว่าเป็นกลุ่มคนที่ขาดการขัดเกลาทางวัฒนธรรม ขี้เกียจ และล้าหลัง..." กองทัพญี่ปุ่นจะ "เป็นผู้นำทางด้านจริยธรรมและวัฒนธรรมของเอเชีย" ฉะนั้น เมื่อญี่ปุ่นเข้ามายึดครองประเทศไทย ญี่ปุ่นก็ดำเนินนโยบายเผยแพร่วัฒนธรรม เช่น การทำข้อตกลงทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับญี่ปุ่น การจัดตั้งหอวัฒนธรรมญี่ปุ่น การจัดสอนภาษาญี่ปุ่น การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาในญี่ปุ่น เป็นต้น การเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่น รวมทั้งความร่วมมือทางเศรษฐกิจจึงเป็นพื้นฐานความคิดของ "วงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา" ภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น นโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมครั้งสำคัญ ถัดจากการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตก ทั้งการทหารและวัฒนธรรม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นต่างก็ได้รับผลจากเหตุการณ์ครั้งนั้นในระยะยาว กล่าวคือ ญี่ปุ่นสามารถครองตลาดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ปลายทศ-

วรรษที่ 1960 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

หันไปดูความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โดยเฉพาะคริสต์ศาสนากับอำนาจทางการเมืองในประวัติศาสตร์ยุโรป จากบทความของผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ชัยและผู้ช่วยศาสตราจารย์มนัส สืบสาวไปถึงช่วงที่คริสต์ศาสนาเข้าไปขยายในพื้นที่ต่าง ๆ ในยุโรปตะวันตก ในช่วงการเสื่อมสลายของจักรวรรดิโรมันและอนารยชนเข้าไปตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ ทั้งสามด้านนี้มีบทบาทสำคัญในการวางพื้นฐานเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรมและการเมืองของยุโรปในยุคกลาง การเคลื่อนไหวขยายอำนาจของกษัตริย์อิตาลีเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสถาปนาจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเพื่อคานอำนาจ จนจักรวรรดิฯ เป็นอำนาจที่มีบทบาทต่อการเมืองและศาสนาอย่างมาก ตลอดช่วงเกือบสหัสวรรษ จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ต้องเผชิญกับวิกฤตหลายด้าน ได้แก่ ความสัมพันธ์กับพระสันตะปาปา ปัญหาขัดแย้งภายใน การปฏิรูปศาสนา การปฏิวัติฝรั่งเศส และเสื่อมสลายลงในสมัยนโปเลียนโบนาปาร์ต ที่ได้นำกำลังเข้ารุกรานจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์

ถ้าดูจากจุดเริ่มต้นและการดำรงอยู่ของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ จะเห็นได้ว่า ศาสนจักร โดยเฉพาะสถานภาพของพระสันตะปาปา ต้องตกอยู่ในภาวะที่ไม่มีเสถียรภาพท่ามกลางการสร้างอำนาจของกษัตริย์ในพื้นที่ต่าง ๆ ของยุโรป ทางออกอีกด้านหนึ่งของพระสันตะปาปา ได้แก่การสนับสนุนกษัตริย์สเปนในกระบวนการ Reconquista หรือการใช้กำลังขับไล่และยึดครองพื้นที่กลับคืนจากชาวมุสลิมที่ยึดครองสเปนอยู่ (Granada) กระบวนการดังกล่าวสิ้นสุดลงก่อนการค้นพบโลกใหม่ในปี ค.ศ. 1492 จิตวิญญาณ Reconquista ได้ส่งผลต่อการขยายการรุกรานและยึดครองดินแดนในโลกใหม่เป็นอาณานิคมด้วย พระสันตะปาปาทรงมอบอำนาจในการแต่งตั้งตำแหน่งต่าง ๆ ทางศาสนาในอาณานิคมให้กับกษัตริย์ของสเปนด้วย การมอบอำนาจดังกล่าวมีเป้าหมายในการเผยแพร่ศาสนาและรักษาสถานภาพของพระสันตะปาปาด้วย แต่ปัญหาไม่ยุ่งยากซับซ้อนเหมือนกับการสนับสนุนจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์

จิตวิญญาณ Reconquista ได้ขยายไปถึงฟิลิปปินส์เช่นกัน เหตุการณ์สังหารหมู่ชาวมุสลิมในสมัยประธานาธิบดีมาร์กอส ในปี ค.ศ. 1968 ที่ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์มนัสนำเสนอ เป็นการกระทำที่ไร้เหตุผล และผลการสอบสวนเหตุการณ์ออกมาว่าฝ่ายทหารไม่มีความผิด ทำให้มุสลิมและรัฐบาลชาวคริสต์ฟิลิปปินส์ต้องเผชิญหน้ากัน กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งเพื่อแบ่งแยกดินแดน ในที่สุด ชาวมุสลิมอยู่ในสภาวการณ์ที่หวาดกลัวการเข้ารุกรานยึดครองดินแดนจากฝ่ายชาวคริสต์ ซึ่งครอบครองพื้นที่ส่วนใหญ่

บทความของผู้ช่วยศาสตราจารย์พรเพ็ญและอาจารย์วรพร พยายามอธิบายให้เห็นว่า เศรษฐกิจ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรม อาจารย์วรพรได้ศึกษาจากเรื่องแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอยุธยา ไม่ว่าจะใช้ลัทธิมาร์กซ์ การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน การศึกษาปัจจัยภายนอก และการศึกษาตัวสินค้า ถ้าดูเนื้อหาของแต่ละแนวทาง สรุปได้ว่า การค้านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรม แต่ไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีผลิต (mode of production) การศึกษาสังคมก่อนทุนนิยมในสังคมไทยยังไม่มีข้อยุติ ไม่เหมือนกับประวัติศาสตร์ยุโรป ที่นักประวัติศาสตร์ทุกแนวต่างเห็นพ้องว่าระบบศักดินาเป็นระบบเศรษฐกิจ-สังคมก่อนทุนนิยม อาจารย์วรพรอาจจะถ่อมตัวเกินไป ที่ไม่ได้มองไปที่การศึกษาของ Anthony Reid ที่ใช้แนวทฤษฎีระบบโลก (world system) ของ Fernand Braudel ในการศึกษายุคการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งการเชื่อมโยงการค้ากับการค้าโลกทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งอยุธยามีการเปลี่ยนแปลงทั้งศาสนา วัฒนธรรมและการเมือง การค้าสำหรับ Reid และ Braudel คล้ายกับเป็นวิถีผลิตอย่างหนึ่ง อาจเรียกว่าวิถีผลิตทางการค้า (commercial mode of production) Reid ยังได้ศึกษาการก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ในระยะแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อจากยุคการค้าด้วย อาจารย์วรพรก็ได้ศึกษาความเป็นชุมชนนานาชาติของอยุธยาด้วย แต่ไม่ได้กล่าวถึงในบทความ

ส่วนบทความของผู้ช่วยศาสตราจารย์พรเพ็ญอธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีผลิตจากการผลิตแบบไร่เลื่อนลอยเป็นผลิตแบบข้าวนาดำในยุคฮุ่งเวือง เป็นพื้นฐานของลัทธิชาตินิยมและวัฒนธรรมในยุคโบราณของเวียดนาม

ภาพทั้งหมดจากบทความในวารสารฉบับนี้เป็นเพียงตัวอย่างในการศึกษาประวัติศาสตร์ ไม่ว่าด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจ ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมไม่ว่าในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ตาม แม้ยังไม่เห็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีสังคม-ศาสตร์หรือทฤษฎีอื่น ๆ ในการศึกษา การศึกษาประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมเชิงสหวิทยาการยังเป็นช่องทางให้ศึกษาได้อีกมาก เป้าหมายของหลักสูตรประวัติศาสตร์ศึกษาจึงต้องการให้การศึกษาเชิงสหวิทยาการในทุก ๆ เรื่องในประวัติศาสตร์ได้รับการส่งเสริมและขยายการศึกษาให้กว้างออกไป

บรรณานุกรม

Herodotus. 1968. *Histories*. Aubrey de Sélincourt, trans. Victoria : Penguin Books.

Ibn Khaldûn. 1978. The *MUQADDIMAH*. Franz Rosenthal, trans. N.J. Dawood, abridged. London: Routledge and Kegan Paul.

Szuma Chien. 1979. *Records of the historian*. Lang Hsien-Yi, and Gladys Yang, trans. Peking: Foreign Languages Press.

Dymond, D.P. 1974. *Archaeology and history*. London: Thames and Hudson.

Cohn, Bernard S. 1992. *An anthropologist among the historians and other essays*. Delhi: Oxford University Press.

Febvre, Lucien. 1966. *A geographical introduction to history*. E.G. Mountford, and J.H. Paxton, trans. London: Routledge and Kegan Paul Ltd.

Marx, Karl, and Friedrich Engels.1972. *The communist manifesto*. D. Ryazanoff, ed. Calcutta Radical Book Club.

Appleby, Joyce, Hunt Lynn, and Margaret Jacob. 1994. *Telling the truth about history*. New York: W.W. Norton and Company.

Tawney, R.H. 1987. *Religion and the rise of capitalism*. London: Penguin Books.

Karim, Wazir Jahan, ed. 1990. *Emotions of culture. A malay perspective*. Singapore: Oxford University Press.

Wolters, O.W. 1999. *History, culture, and religion in Southeast Asian perspectives*. Revised ed. Singapore: SEAP.

Reid, Anthory. 1993. *Southeast Asia in the age of commerce 1450-1680.* Vol.2. New Haven and London: Yale University Press.

Reid, Anthony. 1999. *Charting the shape of early modern Southeast Asia.* Bangkok: Silkworm Books.

Pearson, Richard J. 1969. *Archaeology of the Ryukyu islands.* Honolulu: Hawaii University Press.

Braudel, Fernand. 1980. *On history.* Sarah, Matthews, trans. London: Weidenfeld and Nicolson.